

Základná charakteristika kontinentov

Slovo kontinent je z latinského slova *continens* – súvisiaci. Kontinent (súš, pevnina) je rozsiahla súvislá časť zemskej kôry, obklopená svetovým oceánom. V súčasnosti jestvuje šesť kontinentov: **Severná a Južná Amerika, Eurázia, Afrika, Austrália a Antarktída**. Niekedy sa rozlišujú kontinenty a svetadiely, definované ako pevniny s vlastným hist. – geografickým vývojom. Z tohto hľadiska sa Európa a Ázia pokladajú za svetadiely a Eurázia za kontinent. V geologickej minulosti sa počet a tvar kontinentov značne menili. Po rozpade predpokladaného jednotného prakontinentu **Pangea**, vznikli na severnej pologuli pevnina **Laurázia** utvorená z **Laurenzie** (stabilné časti dnešnej Severnej Ameriky s Grónskom) a **Eurázia** (stabilné časti sev. Európy a Sibíri). Na južnej pologuli jestvoval prakontinent **Gondwana** (jeho zvyšky sú dnes v Južnej Amerike, Afrike, Indii, Austrálii a v Antarktíde). Všetky dnešné kontinenty tvorí špecifická skupina geotektonických zložiek:

1. *staré kryštallické masívy* - konsolidované, zväčša aseizmické a bez súčasnej sopečnej aktivity, s významnými ťažobnými centrami rúd (platforma, štít).
2. *široké plošiny* - tvorené sedimentárnymi horninami zakrývajúcimi staré štíty, často s ekonomicko významnými zásobami artézskych vôd (tabuľa).
3. *okrajové panvy* – široké zníženiny vyplnené mocnými sedimentárnymi sériami (často nad 3000m), s veľmi významnými zásobami vody, ropy, zemného plynu, uhlia, soli, sadrovca a pod.
4. *pásmové pohoria* – dlhé, resp. priame zóny zvrásnených sedimentárných hornín s jadrami vyvrelín (najmä žuly, obyčajne vysokohorského charakteru).
5. *pásma blokových pohorí* (hrasti ap.)
6. *sopečné plošiny* – pomerne ploché územia tvorené rozsiahlymi lávovými prúdmi (trapy).
7. *pásma sopečných pohorí* - sú obyčajne na kraji kontinentov, často s činnými sopkami.

Rozdiely medzi kontinentmi sú najmä v ich veľkosti a v rôznom pomere geotektonických zložiek. Na povrchu kontinentov sa odzrkadľuje aj klimatická zonálnosť a rozdiely, ktoré z nej vyplývajú (napr. v pôdach, vo vegetácii). Ľudská spoločnosť na ňom zanecháva stopy svojej činnosti. Antarktída sa od ostatných kontinentov odlišuje pokrývkou ľadu hrúbkou 2 – 3 km.

Kontinentálne sedimenty

Kontinentálne sedimenty (uloženiny) vznikajú na zemskom povrchu mimo morského prostredia. Rozoznávame *suchozemské* a také, ktoré vznikajú vo *vodnom prostredí*. Rozhodujúci vplyv na usadzovanie kontinentálnych sedimentov má podnebie, vzájomné pôsobenie teploty a vlhkosti, ktoré určujú vznik a charakter horniny.

Prevládajú:

- *púštne sedimenty* – tvoria uloženiny z okolia vysočín a pohyblivé piesky.
- *eolické sedimenty* – sedimenty predhorí zanášajú najmä nánosy horských tokov so slabou vytriedeným materiálom (piesky, úlomky až obrovské balvany).
- *riečne sedimenty* – sedimenty riečnych dolín zaberajú často obrovské plochy.
- *jazerné sedimenty* – sedimenty jazier a močiarov sú veľmi rôznorodé v závislosti od hĺbky a veľkosti jazera a najmä od podnebného pásma.
- *ľadovcové sedimenty* – sú v súčasnosti menej významné, rozšírené sú štvrtohorové ľadovcové uloženiny najmä v Severnej Amerike, v Európe a v Ázii.
- *svahové sedimenty* – sedimenty svahov a úpäť sa hromadia vplyvom svahovej modelácie.
- *jaskynné sedimenty* – hromadia sa v podzemných priestoroch.

Rozloha kontinentov

Kontinent	Rozloha (1000 km ²)	(% z celkovej rozlohy)	
		poloostrovy	ostrovy
Europa	10,009	27,1	7,5
Ázia	44,134	18,0	6,1
Afrika	29,834	---	2,1
Austrália	8,901	4,7	14,6
Sev.Amerika	24,063	8,5	17,0
Juž.Amerika	170778	0,3	0,8
Antarktída	14,169	1,3	0,2

Pobrežná čiara kontinentov

Kontinent	Dĺžka pobrežia(km)
Európa	37,200
Ázia	70,600
Afrika	30,500
Austrália	19,500
Sev. Amerika	75,500
Juž. Amerika	28,700
Antarktída	?

PLOCHY PEVNÍN,KONTINENTÁLNEHO PRAHU,KONTINENTÁLNEHO SVAHU A PLATFORIEM (mil.km²)

Kontinenty	Plocha Pevniny (1)	Plocha kont. prahu (2)	Plocha kont. svahu (3)	Kont. Platforma (1+2)	Kont. Blok (1+2+3)
Európa	9,90	3,11	3,13	13,01	16,14
Ázia	44,18	9,38	7,01	53,56	60,57
Afrika	29,23	1,28	2,25	30,51	32,76
Austrália	8,51	2,70	1,64	11,21	12,85
Sev.Amerika	24,06	6,74	6,68	30,80	37,48
Juž. Amerika	17,78	2,43	2,14	20,21	22,35

Kontinent	Pod 0 [m]	0-200 [m]	200-500[m]	500-1000[m]	1000-2000[m]	2000-3000[m]	3000-4000[m]	4000-5000[m]	Nad 5000	Priemerná výška [m]
Európa	0,2	5,4	2,1	1,5	0,5	0,2	0,0	0,	–	340
Ázia	0,5	10,4	9,4	10,5	8,0	2,3	0,9	1,8	0,5	960
Afrika	0,1	2,9	11,6	8,4	5,8	0,8	0,3	0,0	0,0	750
Austrália	0,1	3,5	3,7	1,5	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	340
Sev.Amerika	0,1	7,2	7,4	2,9	4,0	2,2	0,4	0,0	0,0	720
Juž.Amerika	–	6,8	5,3	3,4	1,0	0,4	0,5	0,4	0,0	590
Antarktída	–	0,9	0,4	0,7	3,1	5,3	3,7	0,0	–	2200

Kontinentálne podnebie

Kontinentálne (pevninové) podnebie je to typ podnebia vnútri pevnín každého podnebného pásma, ovplyvnený vlastnosťami súše. Na rozdiel od oceánskeho podnebia má kontinentálne podnebie väčšie denné a ročné amplitúdy teplôt vzduchu, menšiu vlhkosť vzduchu i oblačnosť, zrážky padajú prevažne v lete. Ročné teplotné amplitúdy sa zväčšujú smerom od rovníka k miernemu pásmu od 2,5 °C až po 70°C. U nás je ročná amplitúda 19 – 24°C, preto má naše územie prechodné podnebie medzi oceánskym a kontinentálnym.

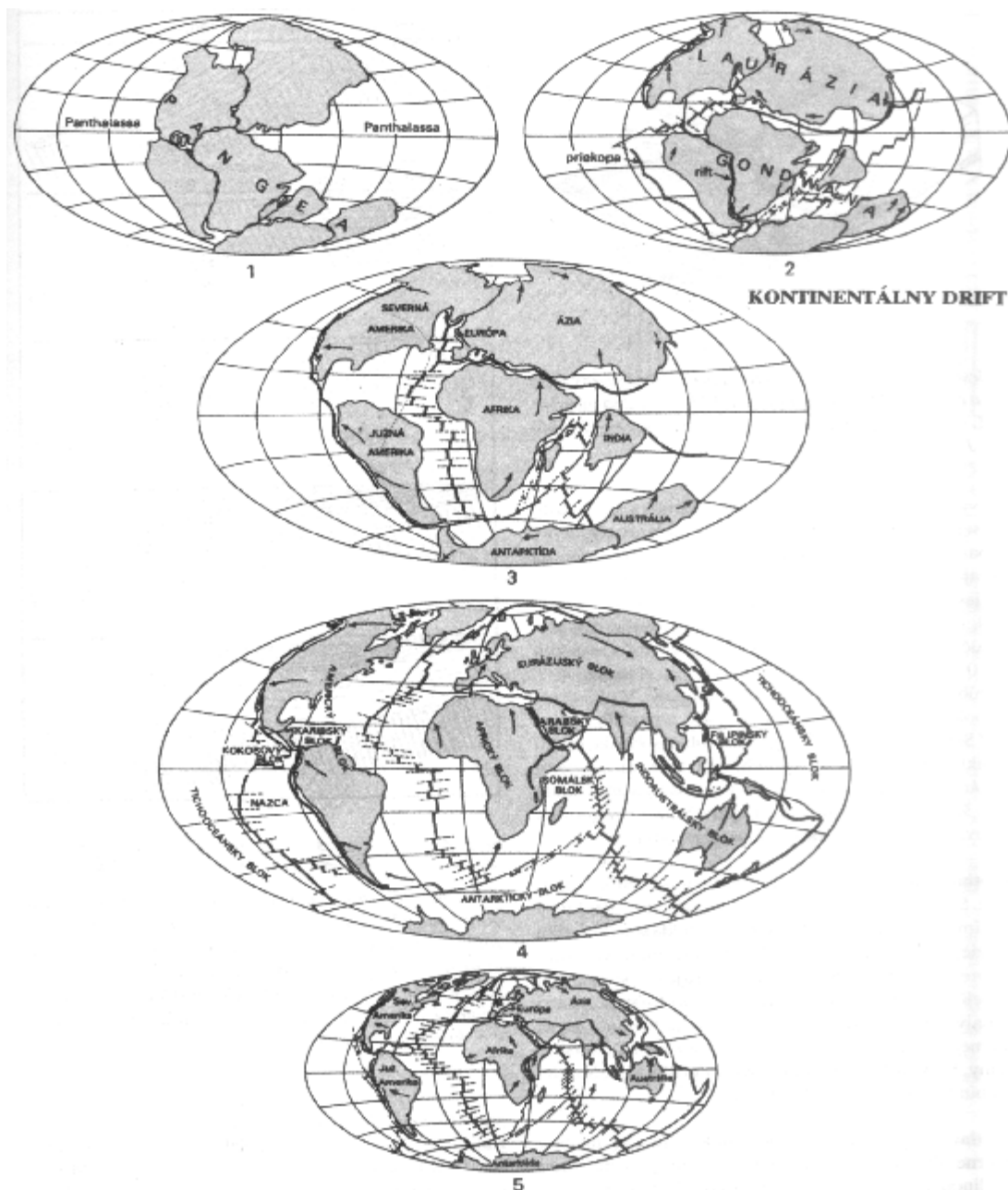
Putovanie pevnín

Kontinentálny drift znamená putovanie pevnín, alebo zmena polohy kontinentov horizontálnym posunom. Najznámejším predstaviteľom tejto teórie je **A. Wegener** (1912), ktorý vyslovil domnienku, že kontinenty začiatkom prvohôr tvorili jednu pevninu. Prapevnina sa postupne roztrhla a kontinenty sa odvrhli od seba vzdiaľujú. Táto teória vychádzala z podobnosti západného pobrežia Európy a Afriky a východného pobrežia Ameriky. Teória sa ujíma až v 50. rokoch v súvislosti s rozvojom *morskej geológie* – dokázal sa pohyb kontinentov.

Pôvodná súvislosť juhoamerického a afrického kontinentu dokazuje staré predkambrické štruktúrne línie, ktoré prekracujú z Južnej Ameriky do Afriky. Stopy vrchnokarbónskeho zaľadnenia znamenajú, že tieto pevniny boli v rovnakom klimatickom pásme.

Kontinentálny prah Afriky je zrkadlovým obrazom kontinentálneho prahu Južnej Ameriky. Súvislosť dokazuje aj podobný výskyt flóry na pevninách.

V súčasnosti je medzi mobilistickými hypotézami aktuálna *nová globálna tektonika*. Vychádza z predpokladu horizontálnych pohybov kontinentov a oceánov, ktoré prebiehajú aj v súčasnosti.

Obr. Kontinentálny drift:

- 1- pred 200 milión rokmi jestvoval jeden superkontinent Pangea obklopený vodami oceánu Panthalassa
- 2- pred 130 milión rokmi Pangea sa rozdelila na severnú pevninu Lauráziu a južnú Gondwanu; od Gondwany sa oddelila aj India pohybujúca sa smerom na sever k Eurázii
- 3 – pred 65 milión rokmi jestvoval severný Atlantik a Indický oceán, rozširuje sa južný Atlantik; Austrália je ešte spojená s Antarktídou
- 4 – súčasnosť: Austrália sa odtrhla od Antarktídy, Laurázia sa definitívne rozdelila na Severnú Ameriku a Euráziu; India prirazila k Eurázii a tak vyzdvihla Himaláje
- 5 – o 50 milión rokov, Austrália sa pohybuje smerom na sever, Atlantický a Indický oceán sa ďalej rozširujú, Stredozemné more sa zužuje a uzatvára, Kalifornia sa odtŕha od pevniny (západne od zlomu St. Andreas) a približuje sa k Aleutskej priekope.

Kontrolné otázky

1. Vymenuj kontinenty.
2. Vymenuj skupiny geotektonických zložiek kontinentov.
3. Aké poznáš púštne sedimenty?
4. Charakterizuj kontinentálne podnebie.
5. Kto vytvoril teóriu putovania pevnín?
6. Vysvetlite teóriu putovania pevnín.